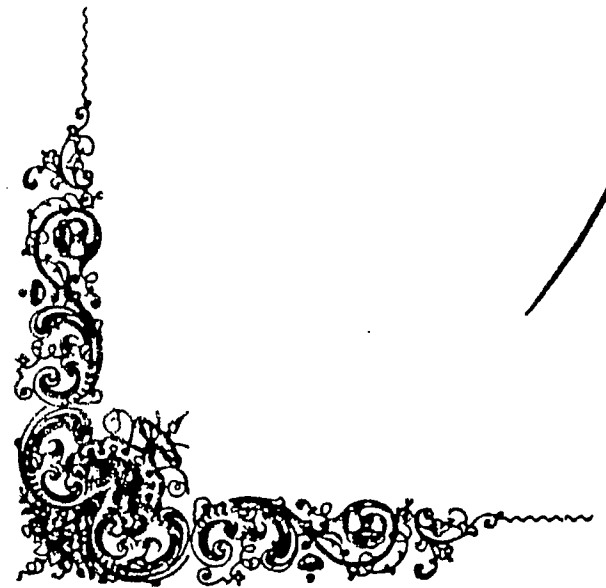

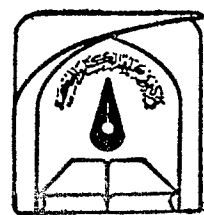

سلامت و سعادت

مکتبہ اسلامیہ
لاہور

۱۹۷۱ء

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد زبانشناسی همگانی

بررسی اسم مرکب و مشتق در زبان ترکی آذری

۱۳۸۱ / ۵ / ۲

شمسی محمدنژاد

استاد راهنما

آقای دکتر ارسلان گلفام

استاد مشاور

آقای دکتر علی افخمی

زمستان ۱۳۸۰

۳۲۶۳۷

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ایران
سازمان اسناد و کتابخانه ملی

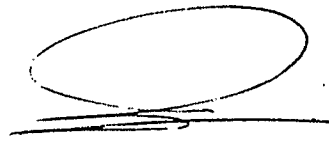
تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم/ آکابر شمس محمدنواد

تحت عنوان بررسی اسم مرکب و مشتق در زبان ترکی آذری

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنها برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

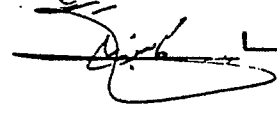
اعضا هیئت داوران

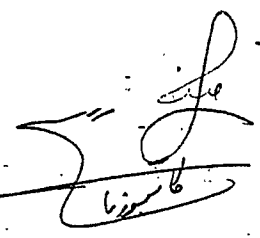
۱- استاد راهنما آقای دکتر ارسلان کلفام

۲- استاد مشاور آقای دکتر علی افخمی

۳- استاد ناظر خانم دکتر کامبوزیا

۴- استاد ناظر خانم دکتر رصفا

۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی خانم دکتر کامبوزیا

وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی ایران
تأییدیه هیئت داوران

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس میباید بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته زیانشناسی همگانی است که در سال ۱۳۸۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/ جناب آقای دکتر ارسلان گلنام و مشاوره سرکار خانم/ جناب آقای دکتر علی انجمنی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجوی تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصل کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب شمس محمد نسواد دانشجوی رشته زیانشناسی همگانی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تقدیرم به پدر و مادر عزیزم

تقدیرم به همسر صبورم

تقدیرم به غنچه نوشکفته ام علی

تقدیر و تشکر

خدای را سپاسگزارم که توفیق تحصیل به من عطا نمود و از هر آنچه لطف بود در حق من دریغ ننمود. در این چند سال از محضر دوستان ادب آموختم و از محضر اساتید کمال، پس لازم است از آنانکه هر چه داشتند برایم در طبق اخلاص نهادند و مرا رهین منت خویش ساختند تشکر نمایم. از استاد راهنمای ارجمند و بزرگوارم جناب آقای دکتر گلفام، همچنین از استاد مشاور گرامی جناب آقای دکتر افخمی که مرا از مساعدتهای بیدریغ و عالمانه خود بهره‌مند نمودند کمال تشکر را دارم.

از اساتید بزرگوارم آقایان دکتر واحدی، دکتر دبیر مقدم و سرکارخانم دکتر کامبوزیا که افتخار شاگردی ایشان را داشتم سپاسگزارم.

از دوستان عزیزم که مایه دلگرمی من بودند و از خانواده گرامی‌ام که صمیمانه یاری‌ام دادند سپاسگزارم.

چکیده

در زبانهای مختلف، فرآیندهای ترکیب و اشتقاق نقش عمده‌ای در ساخت واژه‌های جدید ایفا می‌کنند. پژوهش حاضر به بررسی اسم مرکب و مشتق در زبان ترکی آذری پرداخته است. منظور از ترکی آذری در این پژوهش، زبانی است که در ناحیه آذربایجان ایران بدان تکلم می‌شود. روش پژوهش توصیفی است و داده‌های زبانی از هر دو گونه مکتوب و غیرمکتوب زبان ترکی آذری استخراج شده‌اند. پژوهشگر می‌کوشد با ارائه الگوهای ساخت اسم مرکب و مشتق در زبان ترکی آذری، مرز میان این دو را مشخص نماید. همچنین با تکیه بر نظریه سلکیرک (۱۹۹۵) جایگاه هسته را در اسم‌های مرکب ترکی آذری بررسی کرده، این نوع اسمها را «هسته پایانی» می‌نامد.

کلید واژه‌ها:

اسم مرکب، اسم مشتق، هسته پایانی، هسته آغازی، ترکیب، اشتقاق، هماهنگی

واکه‌ای.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: طرح پژوهش
۲	۱-۱- مقدمه.....
۲	۲-۱- بیان مسأله ، اهداف و ضرورت انجام تحقیق.....
۳	۳-۱- سؤال‌های تحقیق.....
۴	۴-۱- فرضیه‌ها.....
۴	۵-۱- روش تحقیق.....
	فصل دوم: پایگاه نظری و پیشینه پژوهش
۷	۱-۲- مقدمه.....
۸	۲-۲- مفاهیم بنیادی.....
۸	۱-۲-۲- واژه.....
۸	۲-۲-۲- واژه قاموسی.....
۹	۳-۲-۲- تکواژ.....
۹	۴-۲-۲- ریشه.....
۹	۵-۲-۲- تکواژهای آزاد.....
۹	۶-۲-۲- تکواژهای مقید.....

۹	۷-۲-۲- ستاک
۱۰	۸-۲-۲- پایه
۱۰	۹-۲-۲- وند
۱۱	۳-۲- ترکیب از دیدگاه زبانشناسان
۱۸	۴-۲- بررسی تعاریف مختلف درباره اشتقاق
۲۲	۵-۲- تفاوت‌های تصریف با اشتقاق
۲۳	۶-۲- تفاوت‌های ترکیب با اشتقاق

فصل سوم: سابقه تاریخی زبان ترکی آذری

۲۷	۱-۳- مقدمه
۲۷	۲-۳- خانواده زبان‌های آلتایی
۳۲	۳-۳- مراحل تحول زبان ترکی و چگونگی شکل‌گیری زبان ترکی آذری
۳۳	۴-۳- لهجه‌های مختلف زبان ترکی آذری
۳۵	۵-۳- واکه‌ها و همخوان‌ها در زبان ترکی آذری
۳۷	۶-۳- ویژگی‌های عمومی زبانهای ترکی
۳۷	۱-۶-۳- ویژگی رده شناختی
۳۹	۲-۶-۳- هماهنگی آوایی
۳۹	۱-۲-۶-۳- هماهنگی بین واکه و همخوان
۳۹	۲-۲-۶-۳- هماهنگی واکه‌ای
۴۰	۴-۶-۳- نداشتن علامت جنس
۴۱	۷-۳- خلاصه

فصل چهارم: اسم مرکب و مشتق در زبان ترکی آذری

۱-۴ بررسی ساختاری اسم مرکب و مشتق در زبان ترکی آذری

- ۴۴ ..... ۱-۱-۴ اسم مرکب
- ۴۴ ..... ۱-۱-۴ الگوی اول: اسم + اسم
- ۴۸ ..... ۲-۱-۴ الگوی دوم: اسم + پسوند نسبت + صفت
- ۴۹ ..... ۳-۱-۴ الگوی سوم: اسم + صفت فاعلی
- ۵۱ ..... ۴-۱-۴ الگوی چهارم: اسم + تکواژ پیوندی + صفت فاعلی
- ۵۱ ..... ۵-۱-۴ الگوی پنجم: صفت فاعلی + صفت فاعلی
- ۵۲ ..... ۶-۱-۴ الگوی ششم: صفت + صفت
- ۵۲ ..... ۷-۱-۴ الگوی هفتم: صفت + اسم
- ۵۲ ..... ۸-۱-۴ الگوی هشتم: عدد + اسم
- ۵۳ ..... ۹-۱-۴ الگوی نهم: فعل + فعل
- ۵۵ ..... ۱۰-۱-۴ الگوی دهم: ضمیر + فعل
- ۵۵ ..... ۲-۱-۴ گروه‌های اسمی
- ۵۶ ..... ۱-۲-۴ نوع اول
- ۵۹ ..... ۲-۲-۴ نوع دوم
- ۶۰ ..... ۳-۲-۴ نوع سوم
- ۶۱ ..... ۳-۱-۴ چگونه می‌توان اسم مرکب را از گروه اسمی بازشناخت؟
- ۶۲ ..... ۱-۳-۴ مشخصه نحوی
- ۶۳ ..... ۲-۳-۴ مشخصه جانشینی

۶۳	..... ۳-۳-۱-۴ مشخصه معنایی
۶۴	..... ۴-۳-۱-۴ مشخصه آوایی
۶۵	..... ۴-۱-۴ اسم مشتق
۶۷	..... ۱-۴-۱-۴ انواع اسم مشتق
	..... ۲-۴ هسته در اسم‌های مرکب
۷۷	..... مقدمه
۷۸	..... ۱-۲-۴ دیدگاه سلکیرک (۱۹۸۲)
۷۹	..... ۱-۱-۲-۴ دستور بافت آزاد
۷۹	..... ۲-۱-۲-۴ نظریه ایکس - تیره در نحو واژه‌ها
۸۱	..... ۳-۱-۲-۴ ترکیب در زبان انگلیسی
۸۴	..... ۴-۱-۲-۴ تعیین هسته واژه مرکب
۸۸	..... ۲-۲-۴ اکمیجیان و دیگران (۱۹۹۵)
۸۸	..... ۳-۲-۴ جایگاه هسته در اسم‌های مرکب ترکی آذری
۹۵	..... ۳-۴ خلاصه فصل
	..... فصل پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری
۹۷	..... ۱-۵ خلاصه
۹۸	..... ۲-۵ نتیجه‌گیری
۱۰۰	..... ۳-۵ پیشنهاد

فهرست منابع و مآخذ

۱۰۱..... منابع فارسی

۱۰۳..... منابع انگلیسی

فهرست جداول و نمودارها

صفحه	عنوان
۲۹	نمودار زبان آسیایی شمالی مشترک
۳۰	جدول ۱-۳ نمودار کتزنر
۳۱	نمودار گروه زبانهای آلتایی
۳۴	نمودار زبان ترکی آذری
۳۵	جدول ۲-۳ واکه های ترکی آذری
۳۶	جدول ۳-۳ همخوانهای ترکی آذری

مرکز تحقیقات زبان و ادبیات
توسعه ادبیات

فهرست نشانه‌های آوایی

در این پژوهش، برای نشان دادن همخوان‌ها و واژه‌ها از الفبای بین‌المللی آوانگاری (IPA)، بازنگری شده در سال ۱۹۷۹) استفاده شده است.

نشانه	معادل همخوان در زبان فارسی	مثال ترکی	معنای فارسی
p	p	pis	بد
b	b	baʃ	سر
f	f	faɫ	تکه
v	v	dev	دیو
m	m	duman	مه
n	n	naɫ	نعل
t	t	toʃ	عروسی
d	d	dæli	دیوانه
l	l	æɫ	دست
r	r	dar	تنگ

نشانه	معادل همخوان در زبان فارسی	مثال ترکی	معنای فارسی
s	s	syri	رّمه
z	z	zibil	زبّاله
f	f	firin	شیرین
j	j	jol	راه
x	x	pæxil	بخیل
ç	dʃ*	çæm	مِه

* / ç / در زبان ترکی یک همخوان انسدادی - سایشی پیشکامی است.

ʒ	dʒ*	azi	تلخ
---	-----	-----	-----

* / ʒ / در زبان ترکی همخوان انسدادی - سایشی پیشکامی است.

ʒ*	ʒ	aʒ (azi)	گرسنه
----	---	----------	-------

* [ʒ] واجگونه‌ای از واج / ʒ / تلقی می‌شود و به همین دلیل در جدول واجی همخوان‌ها (۳۶)

نیز لحاظ نشده است.

ʃ	g*	ʃæz	چشم
---	----	-----	-----

* / ʃ / در زبان ترکی یک واج «پیش‌کامی» محسوب می‌شود و محل تولید آن با / g / متفاوت

است.

q	q*	qulaʒ	گوش
---	----	-------	-----

* / q / در ترکی آذری یک واج سایشی نرم‌کامی است.